

B. PRACOVNÍ SÍLY, ZAMĚSTNANÍ A NEZAMĚSTNANÍ (údaje jsou zjišťovány výběrovým šetřením pracovních sil)

Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS) je zdrojem informací o trhu práce zjišťovaných šetřením v domácnostech respondentů. Metodika ukazatelů zjišťovaných VŠPS koresponduje s definicemi a doporučeními Mezinárodní organizace práce (*ILO-International Labour Organization*), které byly přijaty 13. mezinárodní konferencí statistiků práce v říjnu 1982 jako základ pro přímou mezinárodní srovnatelnost charakteristik trhu práce v různých zemích. Zároveň je respektována prováděcí metodika Eurostatu, která poskytuje výklad náplně konkrétních charakteristik trhu práce.

V tabulkách jsou uváděny průměrné údaje příslušného roku. Rozdíly mezi údajem za celek a součtem dílčích údajů v těchto tabulkách vyplývají ze skutečnosti, že úhrn není součtem zaokrouhlených dílčích údajů, ale zaokrouhleným celkovým údajem.

Výběrový soubor zahrnuje přibližně 25 tis. bytů na území celé České republiky (přes 0,6 % všech trvale obydlených bytů), v nichž je šetřeno přes 62 tis. respondentů všech věkových skupin. Z nich je cca 53 tis. respondentů ve věku 15 a více let. Šetření podléhají všechny osoby obvykle bydlící ve vybraných bytech bez ohledu na druh jejich pobytu. VŠPS je kontinuální šetření, jehož výsledky jsou vyhodnocovány a publikovány ve čtvrtletní periodicitě.

Do roku 2000 byly všechny údaje VŠPS převažovány na věkovou strukturu obyvatelstva, která vycházela z údajů běžné demografické statistiky, přičemž byl brán v úvahu poslední známý vývoj salda přirozeného pohybu a stěhování. Za roky 2001 a 2002 byly všechny údaje zjištěné ve VŠPS zpětně převáženy na věkovou strukturu populace, která byla interpolována na středy jednotlivých čtvrtletí na základě definitivních výsledků SLDB 2001 a následně definitivních demografických dat k 1. 1. 2001 a ke konci let 2001 a 2002. Od roku 2003 bylo navíc při projekcích obyvatelstva na středy čtvrtletí zohledněno saldo migračního pohybu v průběhu předchozího roku. Uvedený způsob přepočtu nejlépe koresponduje s okruhem osob zahrnutých do šetření (trvale bydlící obyvatelstvo, cizinci s dlouhodobým pobytem delším než 90 dní).

Komparace struktury pracovních sil v časové řadě je do určité míry poznamenána posledními metodickými změnami ve VŠPS. Od 1. ledna 2002 byl plně harmonizován dotazník výběrového šetření se standardem Eurostatu včetně pořadí otázek kladených respondentům. Prioritou je dotaz na ekonomickou aktivitu respondentů v referenčním týdnu. Jestliže respondent uvedl, že v tomto týdnu odpracoval alespoň 1 hodinu, je striktně podle metodiky ILO klasifikován jako osoba v zaměstnání. Proti struktuře dotazníku platné do roku 2001, kdy bylo přednostně zjišťováno tzv. obvyklé postavení, stávající úprava opravňuje k předpokladu, že počet příznanych kladných odpovědí na dotaz o zaměstnání v referenčním týdnu je vyšší. Vzhledem k nutnosti dodržení anonymity a dobrovolnosti účasti občanů ve VŠPS nemá ČSÚ možnost přímo porovnávat zjištěné údaje s jinými zdroji, např. s evidencí úřadů práce. Z vývoje diference mezi počty registrovaných uchazečů o zaměstnání na úřadech práce a počtu těchto uchazečů zjištěného ve VŠPS lze usuzovat, že vliv uvedené změny v dotazníku se projevil ve snížení počtu nezaměstnaných ve výběrovém šetření v rozmezí 30 - 50 tis. osob.

Pracovní síly (*Labour Force*) zahrnují všechny osoby 15-ti leté a starší, které splňují požadavky na zařazení mezi zaměstnané a nezaměstnané.

Ekonomicky neaktivní jsou všechny děti do 15 let a osoby 15-ti leté a starší, které nesplňují kriteria pro zařazení mezi pracovní síly.

Zaměstnaní jsou všechny osoby 15-ti leté a starší, které během referenčního týdne příslušely mezi placené zaměstnané nebo zaměstnané ve vlastním podniku. Není přitom rozhodující, zda jejich pracovní aktivita měla trvalý, dočasný, sezónní či příležitostný charakter a zda měly jen jedno nebo více souběžných zaměstnání. Pro účely zjišťování je pojem práce interpretován jako práce alespoň po dobu 1 hodiny v referenčním týdnu. Za zaměstnané jsou považováni i učni, kteří dostávají mzdu, plat nebo odměnu podle stejného principu jako jiné osoby. Obdobně studenti, osoby v domácnosti a další osoby zabývající se především mimoekonomickými aktivitami, kteří však v referenčním období byli navíc v zaměstnání, jsou také považováni za zaměstnané. Do skupiny zaměstnaných naopak nejsou zahrnovány osoby na rodičovské dovolené, jejichž postavení má podle metodiky ILO odlišný charakter. Podle okruhu zahrnutých osob se rozlišují zaměstnaní v národním hospodářství celkem a zaměstnaní v civilním sektoru (bez příslušníků armády). Pro odvětvové zařazení zaměstnaných je rozhodující odvětví činnosti pracoviště a z toho důvodu jsou údaje odlišné proti počtu pracujících v jiných kapitolách ročenky, kteří jsou zjišťováni podnikovou metodou.

Za placené zaměstnané jsou podle definice ILO považováni zaměstnanci a členové produkčních družstev.

Zaměstnanci jsou všechny osoby s formální vazbou k zaměstnání bez ohledu na to, zda v referenčním týdnu skutečně pracovaly či nikoliv. Formální vazbou k zaměstnání se rozumí především pracovní poměr (v současné legislativní úpravě pracovní smlouva, jmenování a volba), dále dohoda o provedení práce a dohoda o pracovní činnosti, popřípadě další smluvní vztahy mimo oblast pracovního práva. Mezi zaměstnance patří podle ILO rovněž příslušníci armády (vojáci z povolání a vojáci v základní službě); tato skupina osob je zahrnuta do celkové zaměstnanosti v národním hospodářství.

Zaměstnaní ve vlastním podniku jsou zaměstnavatelé (podnikatelé se zaměstnanci) a pracovníci na vlastní účet (podnikatelé bez zaměstnanců). Za zaměstnané ve vlastním podniku se považují i pomáhající rodinní příslušníci bez ohledu na počet hodin odpracovaných během referenčního týdne.

Podzaměstnaní jsou všechny osoby v placeném zaměstnání nebo osoby pracující ve vlastním podniku, ať již byly nebo nebyly v referenčním týdnu v práci, které pracují na částečný úvazek nebo obvykle méně než 40 hodin týdně a přitom by si přály pracovat větší počet hodin. Nezahrnují se sem osoby nepracující déle než 4 týdny.

Jediné (hlavní) zaměstnání vyjadřuje celkový počet fyzických osob zaměstnaných v národním hospodářství nebo v civilním sektoru.

Druhé (další) zaměstnání vyjadřuje další pracovní aktivitu všech osob, které mají dvě nebo více zaměstnání. Tyto osoby jsou již jednou zahrnuty v počtu osob s jediným (hlavním) zaměstnáním.

Nezaměstnaní jsou všechny osoby 15ti-leté a starší (bez horní věkové hranice), které ve sledovaném období souběžně splňovaly dále uvedené tři základní podmínky:

- byly bez práce, to znamená, že nebyly ani v placeném zaměstnání ani nebyly sebezaměstnané;
- hledaly aktivně práci. Aktivní formou se rozumí hledání práce prostřednictvím úřadu práce nebo soukromé zprostředkovatelny práce, hledání práce přímo v podnicích, dále hledání prostřednictvím příbuzných či známých, využívání inzerce, podnikání kroků pro založení vlastní firmy, podání žádosti o pracovní povolení a licence nebo aktivní hledání zaměstnání jakýmkoliv jiným způsobem;
- byly připraveny k nástupu do práce, tj. během referenčního období byly k dispozici okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo zaměstnání ve vlastním podniku.

Kromě těchto osob jsou podle definice Eurostatu klasifikovány jako nezaměstnané i osoby, které práci nehledají, protože ji již našly, a jsou schopny jejího nástupu nejpozději do 14 dnů.

Pokud osoby nesplňují **alespoň jednu ze tří uvedených podmínek**, jsou klasifikovány jako **zaměstnané** nebo **ekonomicky neaktivní** (podle dalších konkrétních charakteristik). Metodická odlišnost nezaměstnaných zjištěných ve VŠPS a nezaměstnaných registrovaných úřady práce je znázorněna v následující tabulce:

Registrovaní uchazeči o zaměstnání nespĺňující podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané	Registrovaní uchazeči o zaměstnání splňující podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané	Neregistrovaní nezaměstnaní splňující podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané
Registrovaní na úřadech práce (MPSV ČR)		
Nezaměstnaní podle ILO (VŠPS)		

Nezaměstnaní, dříve pracující, jsou osoby, které již v minulosti měly nějaké zaměstnání, tj. které nehledají po ukončení vzdělávacího procesu své první zaměstnání. Uváděná struktura v příslušné tabulce je bez osob, které ukončily své zaměstnání před více než 8 lety.

Obecná míra nezaměstnanosti (ILO) je ukazatel získaný z výsledků VŠPS podle mezinárodních definic a doporučení. Ukazatel je konstruován jako procentuální podíl počtu nezaměstnaných na celkové pracovní síle.

Specifické míry nezaměstnanosti jsou ukazatele popisující nezaměstnanost v členění podle věkové nebo jiné struktury obyvatelstva. Číselník zahrnuje nezaměstnané a jmenovatel celkovou pracovní sílu z dané skupiny obyvatelstva, pro niž je specifická míra nezaměstnanosti počítána (např. ve věku 25-29 let).

Míra ekonomické aktivity je konstruována podle metodiky ILO a Eurostatu, tj. jako podíl celkové pracovní síly na počtu osob v produktivním a poproduktivním věku (tj. populaci 15ti-leté a starší).

Míra zaměstnanosti vyjadřuje podíl zaměstnaných na počtu všech osob 15ti-letých a starších.

Údaje za rok 2001 se liší proti údajům za tento rok publikovaným ve statistické ročence 2002, protože výsledky VŠPS byly zpětně přepočteny na základě demografických dat, vycházejících z definitivních výsledků SLDB 2001.

Údaje v tabulkách jsou plně srovnatelné s údaji publikovanými ve statistických ročenkách předchozích let.

* * *

Informace o trhu práce v České republice v podrobnějším členění podle územního uspořádání jsou zveřejňovány čtvrtletně v publikaci ČSÚ uvedené v Edičním plánu na rok 2006, v tematické skupině 3 – PRÁCE, SOCIÁLNÍ STATISTIKY, podskupině 31 – Práce a mzdy:

- „Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil“ – červen, září, prosinec 2006, březen 2007
- „Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil – roční průměry“ – červen 2006
- „Trh práce v České republice 1993 až 2005“ – červenec 2006

Další údaje jsou zveřejňovány na internetových stránkách Českého statistického úřadu:

- http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prace_a_mzdy_prace
- http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zamestnanost_nezamestnanost_prace
- <http://vdb.czso.cz/vdb/>